

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора Бровка М.М. на дисертацію Богдана Павла Анатолійовича «Модифікації образотворення в історії естетичної думки», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії по спеціальності 033 – філософія

В реаліях сучасного світу, що переживає безпрецедентні трансформації, котрі зумовлені передовсім обставинами об'єктивного характеру – нестримний поступ науково-технічного прогресу, загарбницька війна розв'язана Росією проти України і ряд інших не менш важливих чинників як наслідок мають вихід на авансцену таких форм, видів діяльності людини, які раніше або зовсім не відігравали якоїсь суттєвої ролі в суспільстві, або залишались на маргінесах соціальних змін, або взагалі їх не існувало як таких. Особливу роль в цих умовах відіграє сфера художньої творчості, феномен образотворення, котрі однак в нових соціокультурних обставинах потребують переосмислення ряду усталених і багато в чому достатньою мірою розроблених проблем. В даному випадку мова йде про проблему образотворення і відповідні модифікації, що конституювались на протязі усієї довготривалої історії культури, і які знаходили свою реалізацію у сфері мистецтва і відповідного віддзеркалення в історії естетичної думки. Виходячи із цього, подана дисертація Богдана Павла є надзвичайно важливою і потрібною в плані осмислення таких часто неоднозначних, а то й зовсім контроверсійних явищ художньої культури, що не завжди знаходять свою адекватну об'єктивну оцінку як з точки зору самої естетичної природи цих феноменів, так і в контексті їх суспільної ролі, активного впливу на розв'язання соціальних конфліктів, суперечностей.

Таким чином, відштовхуючись від сказаного передовсім хотілось би відзначити дві найважливіші обставини, якими визначається актуальність і новизна поданого дисертаційного дослідження.

По-перше, в сучасних умовах українського суспільства з певною закономірністю, а значить і необхідністю, зростає потреба в осмисленні ролі естетичних цінностей в подальшому розвитку нації, розбудові української держави, яка в надзвичайно складних умовах змушена захищатись від

зовнішнього агресора. У внутрішньому житті України відбуваються складні за своїм змістом і спрямованістю суспільно-трансформаційні процеси, що досить часто несуть у собі серйозні виклики послідовному розгортанню сучасних соціальних реалій. Тому пошуки чинників, що здатні гармонізувати усю багатовекторну мультикультурну сферу соціального буття індивіда, безперечно, заслуговують уваги наукової спільноти.

Розглянутий у дисертації феномен образотворення, як він постає в історії і в сучасній культурі значною мірою відкриває можливості досягненню нових реалій, що зумовлені конкретно-історичними обставинами, і які, виявляють свою специфічність у тому плані, що нескінченно багате своїми культуротворчими потенціями мистецтво, внаслідок свого естетичного змісту, здатне сприяти соціальній адаптації і культурній ідентифікації людини.

По-друге, феномен модифікації образотворення в історії естетичної думки, хоч виник і не сьогодні, але тим не менше залишається гострою й надзвичайно актуальною проблемою сучасної філософської науки. При цьому зазначу, що основний її зміст органічно споріднений із рядом проблем суміжних наук – естетикою, етикою, психологією та рядом інших, а також із реальною творчою практикою в сфері мистецтва, різноманітних культурних практик.

У цих умовах аналіз сутності феномену модифікації образотворення в історії естетичної думки, стану та перспектив його осмислення в сучасній філософії, безперечно, сприяє поглибленню й уточненню механізмів впливу продуктів образотворчої діяльності на всі сфери соціального життя.

Відштовхуючись від сказаного, подане дисертаційне дослідження Богдана П. А. є одним із необхідних кроків на шляху подальшого з'ясування сутнісних параметрів як феномену образності взагалі, так і поглибленого досягнення цього феномена в контексті осмислення модифікації образотворення в історії естетичної думки, що, безперечно, матиме теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку української філософської науки.

Безумовно, заслугою автора рецензованої дисертації є те, що він зосереджує свою увагу саме на нових, недостатньо розроблених аспектах і

питаннях теми, що мають принципове – теоретичне і культурно-практичне – значення.

Передовсім ми маємо на увазі, питання генезису та осмислення феномена образотворення в історії естетичної думки починаючи з античної доби, вивчення відповідного категоріального апарату за допомогою якого можливо проникнути в сутність розгортання образотворчих процесів, осмислення образотворення від первісних витоків художнього творення до класичних форм мистецтва, коли спостерігаються явища неоднозначності та багатогранності творчого процесу в мистецтві як новації сучасного життя.

Дисертація П. Богдана зосереджена на аналізі змін у розумінні образотворення, як у історії естетики, так і в класичних філософських традиціях античності та німецької класики. Вона досліджує історичні етапи розвитку поняття образу в контексті культури мислення, його роль у формуванні образної культури та взаємозв'язок із категоріями скульптурності та пластичності у філософських системах античності, класичного німецького ідеалізму, а також у рамках української філософської школи. Це дослідження сприяє більш глибокому розумінню значення образу та його співвідношення із символізмом у теоретичному мисленні й естетиці.

Аналіз класичної естетики залишається важливим у контексті сучасного динамічного суспільства, однак він потребує постійного оновлення та доповнення новими концепціями. З розширенням творчого потенціалу людства виникають нові напрямки досліджень, такі як естетика повсякденного життя, вплив навколишнього середовища, візуальна культура та історія емоцій. Це зумовлює необхідність не лише вивчення актуальних тем, але й регулярного переосмислення та систематизації класичних естетичних ідей, інтегруючи в них сучасні концепції та підходи.

Таким чином, робота Богдана П. А., на мій погляд, являє собою спробу, потрібно зразу підкреслити – вдалу спробу заповнити прогалину у вітчизняній філософській літературі.

Реалізації поставлених дисертанткою мети і завдань вдало слугує структура роботи, зміст кожної з її розділів.

Структура дисертації підпорядкована досягненню поставлених мети та завдань і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертації складає 257 сторінок, із них 226 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складається зі 186 найменувань.

У “Вступі” автор чітко й у відповідності з вимогами вищого атестаційного органу Міністерства освіти і науки України освітлюється питання про стан наукової розробки, сформульовані завдання дослідження і положення, що виносяться на захист, показана наукова новизна роботи, її теоретична і практична значимість.

Безперечно, важливою теоретичною і методологічною засадою для наступного розгортання змісту теми є перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні засади та витoki дослідження концепту образотворення в естетичній думці».

Відштовхуючись від філософських підходів до проблеми образотворення теоретиків минулого, спираючись на праці вітчизняних філософів, естетиків, культурологів, котрі опубліковані в останні десятиліття, автор знаходить і визначає рівень дослідження проблеми, аргументовано показує недостатню розробленість теми образотворення в сучасній науці.

Автор глибоко занурюється в концептуальні трансформації образотворення у філософії, розкриваючи його діалектичну природу, здатність до пластичного переосмислення та вплив на формування естетичних і моральних орієнтирів. Від античних традицій Піфагора, Платона й Аристотеля до філософських проривів Канта, Гегеля та сучасних мислителів, образ не лише слугує дзеркалом культурного розвитку, а й стає рушієм його змін. Аналіз мистецтва, зокрема скульптури, висвітлює її як активний процес, що синтезує логіку й емоцію, створюючи нові смислові перспективи. Філософські концепції уявлення та репрезентації образу окреслюють його фундаментальну роль у становленні суспільних ідеалів та механізмів культуротворення. Опираючись на

теорію символічних структур Фуко, Бурдьє й Кассіра, дослідження показує, що образність не просто відображає історичні процеси, а й формує їхню динаміку, постійно переосмислюючи буття крізь призму знакових ідей.

У другому розділі дослідження показується, що німецьке Просвітництво розглядає образотворчі мистецтва крізь призму пластичності, яка стала наріжним каменем у визначенні природи образу, форми та буття. Лессінг, Дюбо та Дідро не лише аналізували репрезентацію відсутнього, але й досліджували механізми канонізації мистецтва, його вплив на суспільну структуру та взаємодію з державною владою, включаючи питання цензури як інструменту культурного контролю. Пластичність виступає інструментом, який дозволяє мисленню не лише відтворювати образи, а й активно їх трансформувати, породжуючи нові концепції, що проявляється у філософських доктринах Спінози, Канта, Гегеля, Лессінга. Особливу увагу приділено скульптурності, яка стає способом матеріалізації ідей у мистецтві та філософському дискурсі. Дослідження також підкреслює тісний взаємозв'язок між різними видами мистецтва – зокрема живописом і поезією у формуванні естетичних та моральних орієнтирів. Пластичність і образність мислення постають не лише як художні категорії, а як механізми культурного осмислення, що синтезують традицію з актуальними формами вираження, роблячи мистецтво живою та змінною силою історичного розвитку.

Кант і Гегель вийшли за межі традиційних уявлень про чуттєвість і формотворчість, переосмисливши образ як ключовий елемент генези Абсолютного духу. У межах німецького ідеалізму естетична рефлексія набуває активної, трансформаційної функції, перетворюючись на рушійну силу філософського мислення, що поєднує мікро- і макрокосмічні аспекти реальності. Гегель у своїй теорії «класичної форми мистецтва» підносить пластичність до рівня фундаментального принципу, де образ не просто відображає буття, а конструює його, встановлюючи нові горизонти пізнання та художнього вираження.

Третій розділ дисертації присвячено аналізу фундаментальних ідей українських мислителів – Г. Сковороди, П. Юркевича, А. Канарського – щодо гармонії людини і суспільства, взаємозв'язку духу й матерії та трансформаційної ролі естетичних ідеалів у культурному розвитку. Українська теоретична думка про образотворення постає як глибоко інтегрована система, що розвивалася через ідеї Г. Сковороди, П. Юркевича та А. Канарського, кожен з яких по-своєму осмислював взаємозв'язок людини, суспільства та естетичних ідеалів. Кордоцентризм Г. Сковороди та П. Юркевича розкриває дуалізм внутрішнього й зовнішнього буття, відображаючи напруження між матеріальним і духовним вимірами існування. А. Канарський, у свою чергу, створює концепцію динаміки естетичних форм, що визначає мистецьку активність як фактор трансформації соціокультурного простору.

У сучасному мистецтві назріває криза змістовності, що вимагає збереження глибинного зв'язку між естетикою та соціальними процесами, аби мистецтво не лише віддзеркалювало реальність, але й формувало її нові обриси. Естетика образотворення в українській думці поєднує філософську рефлексію, художню творчість і суспільні ідеали, перетворюючи класичні концепції на механізми культурного оновлення, що впливають на сучасні мистецькі та філософські дискурси. Це не просто історичне осмислення, а живий процес, що формує нові грані естетичного світогляду.

У висновках наголошується, що проблема образотворення є не просто одним із аспектів естетичної думки, а її глибинною концептуальною віссю, яка протягом історії зазнавала постійного розширення та переосмислення. В античному світі мімезис мав сакральне значення, тісно пов'язане з ритуальними практиками і репрезентацією відсутнього через поховальні маски, що згодом трансформувалося у філософські роздуми про природу мистецтва. З еволюцією формотворчих можливостей мистецтво відмовилося від механічного наслідування, перетворивши образотворення на концептуальну систему, що стала стрижнем античного класицизму. Опозиція між образом і ейдосом, формою та матерією стала не лише когнітивним поділом у мистецтві, а й

теоретичним фундаментом, що визначав філософські пошуки протягом століть. Сучасні філософсько-естетичні дослідження свідчать про те, що класичні поняття образотворення не лише зберігають свою актуальність, а й інтегруються у ширший культурний дискурс, слугуючи ключем до переосмислення методологічних засад у сучасному мистецтві й філософії. Це підтверджує, що образ не просто відображає реальність, а є механізмом, через який відбувається її концептуальна реконструкція.

Враховуючи все це, представлене дисертаційне дослідження П. Богдана є одним із необхідних кроків на шляху подальшого з'ясування сутнісних параметрів як феномену образотворення взагалі, так і поглибленого осмислення вияву даного явища в умовах українського суспільства.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Богдана П.А. повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 033 – «Філософія» та напрямкам досліджень відповідно до освітньої програми «Філософія»

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям - «філософія».

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Богдана Павла Анатолійовича є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело

Відзначаючи високий науковий рівень проведеного Богданом П. А. дослідження, достатню теоретичну аргументованість, актуальність, а в багатьох випадках і новизну авторських висновків і узагальнень, разом з тим хотілось би зупинитись на окремих наявних в дисертації упущеннях і недоліках.

1. По-перше, розглядаючи концептуалізацію образотворення автор досить вдало використовує досягнення, напрацювання класичних концепцій

(античність, німецька класична філософія), що є надзвичайно продуктивним в плані розкриття теми дисертаційного дослідження. З нашого погляду, більш ґрунтовне звернення до модерних і постмодерних концептів можливо сприяло б повнішому розкриттю специфіки феномену образотворення.

2. По-друге, на наше переконання, думка втора про подальше поглиблення приватності економічного життя здатне сприяти більш поглибленому осягненню чуттєвої діяльності потребує більш ґрунтовної аргументації.

Вважаю, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Результати дослідження пройшли належну наукову апробацію. За темою дисертаційного дослідження автор має три публікації у фахових наукових виданнях. Публікації у трьох фахових виданнях та участь у п'ятих наукових конференціях свідчать про достатній рівень наукової та професійної активності автора. Зміст опублікованих праць дисертанта відображає результати дисертаційного дослідження з достатньою повнотою.

Таким чином, наукові результати репрезентовані в дисертаційній роботі повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Дисертація П. Богдана – глибоке філософсько-естетичне дослідження, що формує системну основу для подальших наукових розвідок у сфері мистецтвознавства, культурології та філософії. Завдяки всебічному аналізу джерел з різних наукових галузей – філософії, естетики, історії мистецтва – отримані результати не лише розширюють межі досліджуваної проблематики, а й відкривають перспективи формування нових методологічних підходів. Це дослідження може слугувати ключовим аналітичним ресурсом для майбутніх робіт, спрямованих на глибше осмислення мистецьких концепцій та їхнього культурного значення.

Вищезазначене дає підставу стверджувати, що дисертаційне дослідження Богдана П. А. за темою «Модифікації образотворення в історії естетичної думки»

подане на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «03 – Гуманітарні науки» за спеціальністю «033 – Філософія», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261; «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44., а його автор Богдан П. А. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «033 – Філософія».

Офіційний опонент

**доктор філософських наук, професор,
професор кафедри суспільних наук
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського**

М.М. Бровко

/ _____ /

(підпис)

« 26 » _____ 2025 року

Засвідкую: начальник загального відділу
Національної музичної академії
України імені П.І.Чайковського